

Gospodarski pregled

TRGOVSKA POGODBA MED JUGOSLAVIJO IN ZVEZO SOVJETSKIH SOCIALISTIČNIH REPUBLIK

Izbruh vojne na zapadu je imel težke ekonomske posledice za vse nevtralne države in je prizadel Jugoslavijo v naslednjem:

1. Nastalo je pomanjkanje važnih surovin za industrijo in nevarnost, da popolnoma izostanejo. V teh štirih mesecih vojne je padel uvoz surovega bombaža, volne, volnenega prediva, usnja, železa, črnega premoga in nafte za 20, 30 in celo 80%. Padel je tudi uvoz kolonialnega blaga. To pomanjkanje zlasti občuti Slovenija, kjer je tekstilna industrija ena izmed najmočnejših.

2. V zvezi s tem je nastala podražitev surovin zaradi podražitve transporta in zavarovalnine ter špekulacije, kar je dovedlo do splošne druginje tudi pri drugih predmetih.

3. V industriji in trgovini so nastale splošna negotovost in nestalnost ter plačilne težave, kar je prizadelo v glavnem manjša podjetja, ki imajo manj kapitala.

4. Spričo dosedanjega sistema trgovskih pogodb in zvez je bil še povečan naš izvoz predvsem v države srednje Evrope in s tem povečana odvisnost od njih. Hkrati se pa drugi vojujoči se tabor pripravlja na ukrepe proti celinskemu izvozu v Nemčiji. Iz nekaterih držav poročajo v tem pogledu o raznih sabotažnih aktih.

Kakšni problemi so nastali v tej zvezi za zunanjo trgovino Jugoslavije?

Bila so pogajanja v Londonu za omiljenje blokade. Toda težave zaradi pomorske vojne obetajo biti vedno večje, čim bolj bo divjala vojna na zahodu. V teku zadnjih mesecev se je zelo poudarjalo medsebojno trgovanje med balkanskimi in podunavskimi državami. Toda pomen tega je relativno zelo majhen spričo podobnosti ekonomsko-geografskih struktur. Mnogo večjega, bistvenega pomena pa je sprememba dosedanjih odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko Zvezo v zvezi s trgovsko pogodbo, ki je nastala kot produkt razmer v zvezi z vojno.

Po eni strani so bili to gospodarski razlogi. V tem pogledu piše „Hrvatski dnevnik“ z dne 19. aprila: „Ni dvoma, da so zelo važni razlogi diktirali to odločitev... Trgovska pogajanja s Sovjetsko Rusijo predstavljajo prizadevanje Jugoslavije, da bi si v današnjih razmerah zboljšala svoj gospodarski položaj. Jugoslavija je zaradi vojnih zapletljajev dosti izgubila in mora iskati nadomestitve na drugi strani.“

Omenili smo že, kaj je Jugoslavija utrpela zaradi splošnega položaja na svetu. Zdaj bi nas zanimalo, kaj bi mogla od te izgube nadoknaditi v Sovjetski Zvezi. Presojanje teh možnosti bi nam dalo popolnoma napačno sliko, če bi se naslanjali na stare zemljepisne učbenike in opise, ki so bili doslej pri nas obče priznani, če ne bi upoštevali velikih sprememb, ki so se tam izvršile v 23 letih in ki se še danes vrše leto za letom prav v ameriškem tempu. V tem pogledu nam dajejo sicer zasilne, toda za naše razmere „epohalne“ in bogate informacije številne brošure, ki so v teh dneh izšle v Belgradu o gospodarstvu v Sovjetski Zvezi. Opozorili bi tu le na osnove, bistvene momente, ki jih moramo imeti pred očmi, da sploh moremo pravilno presojati vprašanje, kakšne koristi utegne imeti Jugoslavija od trgovskih stikov s Sovjetsko Zvezo.

Treba je predvsem vedeti, da je Sovjetska Zveza že od srede prve petletke dalje industrijska država, kjer industrijski sektor neprestano raste in je industrijska produkcija, ki je znašala leta 1925. le $\frac{1}{3}$ celotne produkcije (poljedelska $\frac{2}{3}$), 1927 — 42%, 1933 že 70% in 1937 — 77,4%, a poljedelska le 22,6% (kljub njenemu absolutnemu naraščanju). Drugič je važno, da je kupna moč mestnega in podeželskega prebivalstva

izredno velika¹ in se ne da primerjati s kupno močjo prebivalstva nobene druge dežele. Le tako si je mogoče razlagati tretje in za nas zelo važno dejstvo, da SSSR kljub osemkratnemu povečanju industrijske produkcije od 1913 dalje² in kljub povečanju poljedelske produkcije žita od 3'6 milijard pudov pred vojno na 8 milijard „stalinske žetve“ 1940³ še vedno ne prideluje toliko raznih vrst konsumnih predmetov, kolikor bi jih ta kupna moč mogla konsumirati. Zato je kljub temu, da SSSR danes lahko proizvaja vse doma in izhaja do zadnjega brez tujih surovin, še vedno dana možnost uvoza raznih agrarnih predmetov, v prvi vrsti živinorejskih. To je eno. Po drugi strani visoko razvita sovjetska težka industrija lahko brez škode izvažata razne predmete, kot so poljedelski in drugi stroji.

To nam potrjujejo izjave raznih delegatov v njihovih intervjujih. Naj navedemo tu mesta iz intervjuva dr. Bičanića, ravnatelja Direkcije za zunanjo trgovino:

„Življenje se v Rusiji razvija normalno. To je življenje, ki počiva na določenih temeljih in je drugačno nego pri nas. Izdatki za stanovanje so zelo majhni in znašajo 3—10% dohodkov posameznika. (To je velik del pripisati temu, da zemljiške lastnine ni in v najemninah ni treba plačevati zemljiške rente Op. pis.) Hrana je obilna. Kar se tiče obleke, produkcija kljub ogromnemu razvoju ne more zadostiti potrebam prebivalstva. Prej se je ruski mužik zadovoljil z opankami iz ličja, danes hoče nositi usnjene čevlje. Produkcija 180 milijonov parov čevljev na leto ni lahek problem v nobenem trgovskem sistemu in tako niti v sovjetskem, ki je precej zaprt. Rusija je šele v tretji petletki graditve.“

„To je dežela dela in organizacije, v kateri je tempo življenja mnogo hitrejši nego v predvojni Rusiji. Ljudje pri nas so imeli o Sovjetski Rusiji napačno sliko. To je prav za prav poseben svet, ki se ne da meriti z evropskim merilom, s sto tisoč ha obdelane in prav tako neobdelane zemlje, ki čaka pridnih rok, da bi jo obdelale, z ogromnimi gozdovi, ki čakajo izkoriščanja. Novi moskovski bulvari so široki 60 metrov, novi tovrni vagoni imajo 60 ton, tanki 100 ton... Izdaje knjig so ogromne. Izdaja Tolstojevih knjig je znašala 9 milijonov izvodov. Kanali in železnice po sto in sto km dolgi se izdelujejo v najkrajšem času. (Ferganski kanal v Uzbekistanu v 45 dneh. Op. pis.)“

Drugi vzrok, ki je narekoval obnovo stikov z Zvezo Sovjetskih Socialističnih Republik, je po „Hrvatskem dnevniku“ z dne 22. aprila tudi politični:

„... po pravici lahko pričakujemo... da bo od tega imela korist ne samo Jugoslavija, temveč tudi vse druge države, ki kakor Jugoslavija delajo za ohranitev in varovanje miru, ker bo to (namreč trgovski stiki z SSSR, op. pis.) najboljše jamstvo in garancija za nadaljnji razvoj in napredek teh dežel.“

K temu bi bilo dodati še odstavek iz „Hrvatskega dnevnika“, ki so ga v motu objavili tudi nekateri slovenski časniki: Uredite si svoje račune na zapadu kakor veste in znate, nas pa pustite na miru!

Ne da bi se mogli spuščati v vprašanje veljavnosti teh besed in v garancije za njihovo veljavnost, moramo omeniti, da se to popolnoma sklada s politiko miru, ki jo zastopa SSSR. Dve, za Jugoslavijo posebno važni točki te politike, izraženi po najbolj merodajni avtoriteti marca meseca 1939, sta naslednji: „Mir in krepitev poslovnih (trgovskih) odnosov s vsemi deželami; na tej podlagi stoji Sovjetska Zveza in bo stala vse dotlej, dokler vzdržujejo te dežele prav take odnose z njo in kolikor je ne poskušajo ogrožati.“ V brošuri „Sovjetska spoljna politika“, ki je izšla aprila mesca v Belgradu, je

¹ 1921 padla na $\frac{1}{7}$ predvojne, 1925 dosegla $\frac{3}{4}$, 1927 prekoračila predvojno, 1929 dosegla že 180%, a v letih evropske gospodarske krize 1929—1933 se je podvojila!

² Poljedelska produkcija padla 1921 na $\frac{1}{2}$ predvojne, 1925 dosegla 87%, 1927 že preko predvojne.

³ Samo od 1933 do 1937 je narasla vsota izplačanih mezd od 34 na 81 milijard rubljev.

srbski politik in bivši poslanec Mita Dimitrijević dokaj objektivno in jedrnatno opisal dosedanjo borbo Sovjetske Zveze za mir in proti razširjenju vojne. Vsekakor se s politiko, da se prepreči razširjenje vojne tudi na Balkan, skladajo interesi Jugoslavije, kar potrjuje zgornje izjave.

Nadalje je v zvezi s tem omeniti sovjetsko akcijo in note Londonu in Parizu proti blokadi, ki ovira in onemogoča dobavljanje živil, s čimer so prizadeti tudi civilni prebivalci. V tem smislu si je SSSR prepovedala motiti svoje dobave živil in drugih predmetov, ki ne spadajo v vojni material. Ker je med ostalimi balkanskimi državami tudi Jugoslavija velik izvoznik žita, rud itd., je to sovjetsko stališče in sovjetska akcija proti oškodovanju nevtralcev s pomorsko vojno življenjskega pomena, zlasti ker je taka gospodarska vojna sposobna tudi nevtralce zavleči v vojno.

V zvezi s to politiko stroge nevtarnosti in borbe za mir je omeniti še tretjo važno okolnost pri upostavitvi trgovskih odnosov s SSSR, namreč da je izključeno kakršno koli vmešavanje imperialističnega značaja s strani SSSR, ker je to glede na njegovo socialno strukturo nemogoče. Prav tega pri dosedanjih trgovskih pogodbah z velikimi kapitalističnimi državami nismo mogli trditi. Ne da bi se spuščali v oceno pogodb, ki jih je Jugoslavija doslej imela z drugimi velikimi državami, ugotovimo samo to, da ne bo razsoden človek oporekal, da razne klirinške pogodbe, zlasti tiste, ki jih je sklepala Stojadinovičeva vlada, za Jugoslavijo niso bile ugodne in da so jo spravljale v podrejeno stanje, da so zavirale njen gospodarski razvoj; na videz visoke cene za izvoz poljedelskih pridelkov je morala Jugoslavija drago plačati s prisilnim uvozom blaga, ko ni imela prilike izbire trga in cene, pri čemer se je izločila iz svobodne izbire na svetovnem trgu; kajti od izvoza v klirinške države ni dobila deviz in redke devize, ki so bile na razpolago, so bile za uvoz v Slovenijo še v posebno pičli meri na razpolago. Izčrpavanje zalog živil in drugih predmetov v Jugoslavijo od nastanka vojne na zapadu do danes zaradi izvoza, ki zlasti malemu človeku in kmetu ni prineslo nobene koristi, državnim financam le majhen presežek (izvozne carine so bile uvedene šele v aprilu in v minimalnem znesku — okrog 1% od vrednosti, tako da je od ogromne podražitve izvoznega blaga odnesel koristi le velekapitalistični izvoznik), doma draginjo in zunaj nižje cene jugoslovanskega mesa, masti in slanine, nadalje dejstvo, da so se plačale še vedno premije na izvoz lesa, ko je bil les zunaj že dražji kakor pri nas in je bila izvozna konjunktura že na višku — vse to kaže, da poleg slabega „dirigiranja“ gospodarske politike pri nas tudi dosedanje pogodbe z raznimi kapitalističnimi in predvsem velikimi imperialističnimi državami niso mogle biti nič kaj ugodne za Jugoslavijo, da niso bile dovolj elastične, da bi se mogle prilagoditi domačim potrebam, da niso bile v interesu cenene preskrbe ljudstva s ceninimi življenjskimi potrebščinami, da niso bile take, da bi pospeševale gospodarsko samostojnost in neodvisno industrializacijo Jugoslavije. V tem pogledu ne more biti dvoma, da se lahko razvijejo trgovski stiki s SSSR v popolnoma drugačni smeri. O tem pričajo izjave vodje delegacije in posameznih delegatov:

„Lahko vam rečem, da se vračamo z mnogo optimizma. Tam je dobro razpoloženje za nas. Bili smo dobro sprejeti in smatrani za več kakor goste...“⁴ (Dr. M. Djordjević; „Politika“ z dne 17. maja.) — „(Pogajanja) so se vršila brez vsakih težav in gladko kakor morda nobena druga pogajanja na svetu... Imajo mnogo simpatij za nas. Vedo za Jugoslavijo. Vedo tudi za Hrvate. Poznajo mnogo naših problemov. K temu moramo dodati še izredno razumevanje za naše potrebe. Z eno besedo, gospoda, imamo razloge, da smo optimisti in v resnici zadovoljni.“ (Dr. Bičanić, istotam.)

Vsekakor ni promet, ki je trenutno sklenjen (167 milijonov dinarjev), relativno velik. Vzrok so pač še nepotekle obveze Jugoslavije iz drugih trgovskih pogodb. „Ker so

⁴ Če smo prav poučeni, se po slovenskih vaseh širijo prav nasprotno vesti. Zanimivo bi bilo vedeti, odkod in zakaj. Menda se ni delala razlika med delegati?

naši proizvodi doslej precej angažirani v sporazumih z drugimi državami, a po drugi strani še ni gotovo, kako bo na izmenjavo vplival problem čistega prometa, se je smatralo za mnogo bolj umestno fiksirati manjši program in ga v resnici izvesti.“ („Politika“ z dne 17. maja.) „Na ruski strani se kaže razpoloženje, da se ta okvir za enoletni promet poveča še za en milijon dolarjev.“ („Politika“ istotam). Zato obsega sedaj sklenjenega prometa nihče ne smatra za tako važno stvar kakor samo dejstvo upostavitve odnosov in perspektive, ki se s tem razvijajo za prospeh našega gospodarstva. Te so naslednje:

1. trg za velik del naših proizvodov, zlasti živinorejskih, rudarskih in tekstilnih, kar je posebno važno za Slovenijo, dalje za prodajo tobaka i dr.;

2. zagotovitev dovoza surovin in raznih potrebščin, strojev itd., kar bo moglo dovesti do odprave motenj, ki so v našem gospodarstvu nastale z vojno na zapadu, in do padca draginje;

3. zmanjšanje vojne nevarnosti za nas in zagotovitev miru;

4. razvoj gospodarstva v smeri samostojnosti in industrializacije.

Ker še ni objavljen tekst pogodbe, se v podrobnosti ne moremo spuščati. Pripominjamo samo to, da je sklepanje pogodbe zadostilo željam vseh narodov Jugoslavije.

V. K.

Gledališče

ROGOZOV HAMLET

V puščobni gledališki sezoni 1939/40 je napoved Rogozovega Hamleta pomenjala senzacijo: del gledališkega občinstva, ki se s kinematografi ni mogel sprijazniti, je bil dobre predstave željan; mlajši rod, ki še verjame v bodočnost gledališča, se je razveselil g. Rogoza, pomembnega igralca naše drame izpred desetih let, predvsem pa g. Rogoza kot umetnika, ki se je uveljavil v velikem tujem gledališču, ki je bil nekaj več kot statist pri filmu. — Tako je bivši član praškega narodnega gledališča, postarni epizodist iz filma Ekstaza, sodni svetnik iz Ceha kutnogorskih gospa in glavni igralec iz filma Štefanik (Čehi in Slovaki se tedaj niso mogli zediniti, kdo je bil Štefanik, kdo naj bi Štefanika igral: Čeh ali Slovak; zato ga je igral tujec, Hrvat g. Rogoz) razgibal že skoraj brezbrizno in razočarano ljubljansko gledališko publiko.

Uprizoritev Hamleta, najgenialnejše Shakespearove umetnine, predstavlja za sleherno gledališče dokaj kočljivo vprašanje. Ne mislim na eksperimente raznih režiserjev, ki so Hamleta oblačili v frak in cilinder in hoteli napraviti iz njega senzacijo, gre mi marveč za vprašanje seriozne, kvalitetne uprizoritve, ki naj iz dela izlušči vse dragocene etično estetske prvine in da klasični zgodbi aktualnega, živega poudarka. Po vsebini preprosta in po obliki bogata zgodba je iz stoletja v stoletje pridobivala na svoji oblikovni strani, saj so ji svoj pečat vdahnili mnogi prevajalci, režiserji in igralci. Tudi v slovenskem, kongenialnem prevodu ji daje bogastvo slovenskega Župančičevega jezika svojstveno barvo in značilen, topel ton, ki nam je blizu, ki nam je razumljiv. Kot življenjska filozofija o monumentalnem človeku Hamletu, kot do kraja izpeti etično estetski nazor o človeku, ki je za svoj svet popoln, ki združuje v sebi milijone nepomembnih človeških usod in jim kaže poslednje oblike dosledne življenjske poti, predstavlja Hamlet v knjižni izdaji dokaj obširen koncept, v katerem ima svoj pomen vsaka beseda, vsak stavek, sleherna misel. Tako prihaja delo do veljave bolj kot t. im. knjižna drama in se zdi, da je njegova kakovostna uprizoritev odvisna predvsem od izrednega režiserja in nadpovprečnih, med seboj uglašanih igralcev.

Gledališko osebje ljubljanske drame pa boleha na nehomogenosti, neuglašenosti, na pomanjkanju medsebojnega kontakta. To je nasledek šibkih režiserjev, neenotne strokovne izobrazbe, nasledek pomanjkanja enotnih umetniških delovnih podstav in idejnih